

*Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar*

TÉZISEK

Kovács Tibor

*Magyar huszárfegyverek a tárgyi emléanyag tükrében
a Rákóczi-szabadságharc bukásáig*

című doktori értekezéséhez

SZEGED
2008

I. A kutatás célja, forrásai és módszertana

Disszertációnk legfontosabb célkitűzése, hogy bemutassa a magyar huszárság fegyvereit a kezdetektől egészen a Rákóczi-szabadságharc bukásáig. E mellett az értekezés komoly teret szentel magának a huszár fegyvernemnek is. A témaválasztást elsősorban az indokolta, hogy jelenlegi munkahelyem, azaz a Magyar Nemzeti Múzeum Fegyvertára őrzi – szinte kizárólagosan – a magyar huszárság tárgyi emlékanyagát a 18. századdal bezárólag. Kalmár János 1971-ben megjelent „Régi magyar fegyverek” című könyvében foglalkozik a huszárok fegyvereivel is. A kitűnő fegyvertörténész munkája közel 30 évvel ezelőtt jelent meg, hozzátevé, hogy ebbe a könyvébe Kalmár a 40-50 évvel ezelőtt megjelent cikkeit is „beledolgozta”. Az utóbbi évtizedben napvilágot látott tudományos munkák ismét előtérbe hozták a huszárság történetének korai évszázadait. A fent említettek tették szükségessé, hogy a huszárok fegyverzetéről és a huszár fegyvernemről egy új, a legutóbbi eredményekre épülő értekezés készüljön el. Dolgozatunk írásakor a Nemzeti Múzeumban őrzött fegyverek mellett jó néhány hazai és külföldi múzeum és magángyűjtemény fegyvereit is elemeztük. Ezen kívül számos korabeli végrendelet és inventárium

mellett jó néhány napló, levelezés, vásárlási könyv, valamint limitáció adatait is felhasználtuk disszertációnk megírásához. A képi ábrázolások közül elsőrangú forrásnak számítottak a 15-17. századi síremlékek, címerképek, metszetek és festmények, hiszen ezek elárulták a fegyverek használatának, rögzítésének, valamint viselésének különféle módjait. Értekezésünk során számos esetben használtunk fel szemelvényeket is, mert ezek sodró stílusa, nyelvezete, valamint tartalma nélkül disszertációnk kevésbé lenne életszerű. Célunk az volt, hogy a fennmaradt tárgyi emlékményt kronologikusan a megfelelő történeti környezetbe helyezzük, és ez által a legteljesebb képet nyújtsunk a „legmagyarabb” fegyvernem korai évszázadairól.

II. Az értekezés szerkezeti felépítése

Disszertációnk három nagyobb fejezetre oszlik, amelyeket további alfejezetek tagolnak. A II. fejezet a „Huszárok eredetéről” címet viseli és a 11. századtól a 16. század közepéig tekinti át a könnyű- és nehézlovasság történeti fejlődését Magyarországon. Az 1. alfejezet az Árpád-kori magyar hadsereg lovasságáról szól. A 2. alfejezet a 14. századi „tegzesek”-ről és a „fegyveresek”-ről emlékezik meg. Az Anjou-korra vált egyértelművé ugyanis, hogy a magyar haderő íjat

használó könnyűlovasokból és lándzsát alkalmazó nehézlovasságból állt. A 3. alfejezet az előbb említett két fegyvernem mellett már szól a 15. században felbukkanó huszárokról is. A 4. alfejezet pedig már csak huszárokat és nehézlovasságot tárgyal a 16. századból. Az 5. és egyben utolsó alfejezet a huszárság létrejöttéről von le meglehetősen új szempontú megközelítéssel eredményeket. A nehézlovasság és a huszárság összehasonlításakor világosság vált, hogy a huszároknak és a nehézlovasságnak is a legfontosabb tulajdonsága a szálfegyverrel végrehajtott roham, amely után következik csak a közelharc. Az átlagosan 4-4, 5 méter hosszú lándzsa, illetve a kopja is ezek elsődleges használatát predesztinálja, még hozzá lovasrohamnál, mert ekkor a szálfegyverek hegyében a ló mozgási energiája is koncentrálnak. A délszláv gyökerű huszárság olyan könnyűlovasság, amely harcmódjában és fegyverzetében a klasszikus nyugati-típusú nehézlovasság egyfajta könnyített altípusa. Létrejöttét talán annak az ötletnek köszönhetjük, hogy a nehézlovasság lételemét jelentő lándzsaroham komoly védőfegyverek nélkül, könnyebb, de a lándzsához hasonló hosszúságú kopjával is végrehajtható. A 15. század elejétől a Magyarországra menekülő szerbek már huszár néven utat találtak a magyar haderőbe, mert a nehézlovasságunk alkalmazása mellett a könnyűlovasságunk, azaz korabeli kifejezéssel a „tegzések” –

akárcsak a korábbi időszakban – kizárólag íjjal és karddal voltak felszerelve. A kopjával történő roham sikere tette a huszárokat népszerűvé hazánkban és hatásukra itt is elterjedt az általuk alkalmazott harcmodor a „tegzések” rovására. A huszárokat Hunyadi Mátyás emelte be zsoldos serege második rendjébe. A mohácsi csata után a nehézlovasság szerepét egyre inkább a huszárság töltötte be, majd a 16. század közepétől immár megnövekedett védőfegyverzettel egyedüli lovas katonája lett Magyarországnak.

A III. fejezet a huszárok különféle típusú támadófegyvereit tárgyalja. Az 1. alfejezet a szablyáról szól, ami a 14. század közepétől bukkan fel ismételten. A 15. századtól török hatásra újból nagyobb számban volt jelen a szablya a magyar fegyverzetben. Ennek a támadófegyvernek, méghozzá a török típusnak a használatát a 15. század végétől a huszárság közvetítette a magyar nemességhez. A 16. század közepétől alakult ki az önálló magyar szablya, amely a huszárság mellett minden fegyvernemnél elterjedt Magyarországon. A 2. alfejezet egy speciális huszár szúrófegyver, a hegyestőr történetét, típusait és alkalmazási módjait tárgyalja. A 3. alfejezet a pallos kialakulását és típusait mutatja be a 16-17. században. A 4. alfejezet a buzogánynak, ennek a sújtófegyvernek a méltóságjelvénné válását, valamint történetét tárja elénk számos

szemelvény felhasználásával. Az 5. alfejezet a másik típusú sújtófegyver a fokos, balta és bárd alkalmazását és változatait mutatja be. A 6. alfejezet az egyik legkarakterisztikusabb huszár támadófegyver, a kopja történetét tárgyalja. A minden esetben fenyőfából készült kis hegygel ellátott csúccsal rendelkező kopja könnyen eltört. Ez azért volt, mert így a huszár nem esett ki a nyergéből a földre, amikor a kopjája az ellenfél testével, vagy védőfegyverével találkozott. A kopjás roham tette a huszárokat rendkívül félelmetessé és ez a tulajdonság volt az, ami miatt a szerb huszárok utat találtak a magyar haderőbe. A 7. alfejezet a „hadügyi forradalom” idején tökéletesedő lőfegyverek, nevezetesen a keréklakatos elsütőszerkezettel rendelkező pisztoly és karabély felbukkanását, majd gyors térhódítását mutatja be a huszárok soraiban.

A IV. fejezet a huszárok változatos védőfegyver típusait tárgyalja. Az 1. alfejezet a 11. századtól foglalja össze a keleti, kúpos sisakok fejlődéstörténetét. A huszár sisak egyértelműen oszmán-török eredetű, ami igen erőteljes mameluk-hatás alatt fejlődött ki a 16. század elejére. A 16. század második felétől a huszársisak formája, azaz elsősorban a harang alakja a korábbiakhoz képest jelentősen megváltozott. A sisak mellett, szintén keleti hatásra a sodronyos

vassapka is jelen volt a magyar könnyűlovasság fegyverei között, elsősorban a 17. században. A 2. alfejezet a huszár félvért és sodronying használatát tárja elénk. A 3. alfejezet a huszár tárcsapajzsok, ennek a Balkán-félszigeten kialakult védőfegyvertípusnak a kronologikus fejlődését mutatja be. A huszár tárcsa a korábbi nehézlovassági pajzsból fejlődött ki és ennek egyfajta könnyített változata volt.

III. Az értekezés új tudományos eredményei

Értekezésünk a huszárság megjelenése, a magyar haderőbe való betagozódása és a huszár fegyvernem értelmezése szempontjából is jelentős új eredményekkel szolgált. A fegyverzet tekintetében pedig a szablya, hegyestőr, pallos, buzogány, valamint a tárcsapajzs használata és kronologikus fejlődése tartalmaz számos - időnként talán meglepő - új eredményt. A szablya esetében sikerült bebizonyítani, hogy a 15. században három szablyatípus volt Magyarországon használatban, amelyek közül a török változat terjedt el a huszárság körében. Az önálló magyar szablya pedig az 1550-es, 1560-as években alakult ki a török típusból. A hegyestőr a szablya használata miatt fejlődött ki és egy olyan kard volt, amelyet hosszú, csak szúrásra alkalmas törpengével szereltek fel. A szablya

alapvetően vágófegyver, míg a hegyestőr szúrófegyver, és ez a két változat jól kiegészítette egymást a huszárság fegyverzetében. A pallosok a korábbi széles pengéjű kardtípusból fejlődtek ki, majd váltak ugyancsak kiegészítő fegyverré, mint a hegyestőr a szablya mellett. A buzogány esetében sikerült egy részletesebb képet adni ennek a sújtófegyvernek a kialakulásáról, majd méltóságjelvénné válásáról. A tárcsapajzs esetében pedig egyértelművé vált ennek a speciális védőfegyvernek a balkáni eredete, amely itt fejlődött ki a korábbi nehézlovassági pajzsból.

IV. További kutatási lehetőségek

Értekezésünk komplex módon közelít ugyan a magyar huszárfegyverekhez, de természetesen nem hiánytalan. A vizsgálatba bevont fegyverek száma még jelentősen bővíthető elsősorban a külföldön lévő tárgyi emlékényaggal és főként primer forrásokkal. Célunk az, hogy a tárgyi emlékényag közreadását az egyes múzeumokban őrzött huszárfegyverek katalógusainak publikálásával folytassuk és a fegyvereket – elsősorban a közöletleneket – bevonjuk a hazai és a nemzetközi kutatás „vérkeringésébe”.

V. A szerző fontosabb tudományos publikációi

A kopaszi-zátonyi fegyverek. Folia Archeologica 43. (1994) 251-278.

Török díszbuzogány a Károlyi gyűjteményből. (A 17. század második felének méltóságjelvénye az Oszmán-török birodalomban). Folia Historica 19. (1994-95). 187-196.

A hegyestőr (Egy speciális szűrőfegyver története). Folia Historica 18. (1993) 177-203.

Török hatás a magyar fegyvereken a 15-17. században. Folia Archeologica 44. (1995) 213-242.

Egy „portai forma” szablya a Magyar Nemzeti Múzeum fegyvertárában. Keletkutatás 1995/tavaszi. 147-154.

Kemény János erdélyi fejedelem tatár buzogánya. (Krimi tatár fegyverek a Magyar Nemzeti Múzeumban). Folia Archeologica 46. (1997) 179-194.

A Fegyvertár. A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei. Szerk.: Pintér János. Budapest, 2000. 333-351.

Egy keleti díszsisak a tatárjárás korából. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve-Studia Archeologica 9. (2003) 361-367.

„Fényes kantár, míves nyereg.” *Fejedelmi fegyverek, főúri lófelszerelés Erdélyből és a királyi Magyarországról.* Budapest, 2004.

Ottoman-Turkish Influences on Hungarian Weapons. In.: Turkish Flowers. Studies on Ottoman art in Hungary. Ed.: Gerelyes Ibolya. Budapest, 2005. 115-130.

Néhány gondolat a törökről. In.: *Török. Válogatás magyar magángyűjteményekből.* Szerk.: Moró Csaba. Budapest, 2006. 8-23.

Támadás és védekezés. In: A tatárjárás 1241-1242. Szerk.: Ritoók Ágnes, Garam Éva. Budapest, 2007. 16-21.

A magyar szablya 100 éve. In: *A szépség óhajtása. Öltözködés-kultúra az 1700-1815 közötti Magyarországon.* Szerk.: Ihász István. Budapest, 2008. 37-43.